

МІЖОСОБИСТІСНІ СТОСУНКИ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНОГО СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

*М. М. Горбатюк,
магістрант спеціальності 053 «Психологія»
КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти»*

У сучасній психології фігурує безліч думок щодо місця міжособистісних стосунків у життєдіяльності людей. Оскільки будь-яка особистість розглядається в її взаємозв'язку з іншими представниками певної соціальної групи, до якої вона належить, то саме в людських стосунках виявляється глибинний зміст людського «Я» і неповторними барвами «вплітається в канву об'єктивних суспільних відносин, дозволяючи виділити особливий їх рівень – міжособистісні стосунки, які ґрунтуються на основі певних чуттів людини, що виникають у неї з приводу іншої людини, її поведінки, діяльності, позиції в суспільстві». У зв'язку з цим В. М'ясищев вважав, що визначальним для особистості є ставлення до людей, тобто взаємовідносини.

Розвитку теорії взаємовідносин присвячені чисельні наукові дослідження, в яких означена проблема розглядається з різних точок зору. Фундаментальне значення у цьому сенсі мають праці Б. Ананьєва, В. Бехтерева, М. Денисової, М. Касаткіна, О. Лазурського, В. М'ясищева, М. Фігуріна, М. Щелованова, в яких висвітлені загальна характеристика, структура і функції міжособистісних стосунків. Класифікація міжособистісних стосунків є предметом вивчення М. Обозова, Р. Грановської та ін. Взаємозв'язки соціальних стосунків із спілкуванням досліджували О. Бодальов, Н. Богомолова, Р. Гительмахер, К. Дубовська, Г. Дьяконов, В. Семиченко.

Мета наукової публікації полягає в обґрунтуванні міжособистісних стосунків як чинника формування соціально-активної особистості, її самоактуалізації у реальних умовах міжособистісної взаємодії та спільної діяльності з іншими членами суспільства.

У науковій літературі міжособистісні стосунки тлумачать як: безпосередні зв'язки й відносини, що складаються в реальному житті між живими індивідами, які мислять і відчують. Інакшими словами – це емпіричні стосунки реальних людей у їхньому реальному спілкуванні; специфічний вид ставлення людини до людини, який надає можливість безпосереднього (чи опосередкованого технічними засобами) одночасного

чи відтермінованого особистісного ставлення у відповідь; психологічні стосунки, що ґрунтуються на взаємній готовності суб'єктів до певного типу неформальної взаємодії й спілкування, супроводжуються почуттям симпатії – антипатії та можуть бути оцінними й дієвими, тобто реалізуватися у взаємодії. Людські відносини передбачають зв'язок як мінімум між двома індивідами, а їх характер залежить від характерів і психологічних особливостей учасників. Водночас стосунки, у яких реалізується суб'єктивний психологічний чинник, накладають своєрідний відбиток на певну соціальну ситуацію.

Психологічний словник визначає міжособистісні стосунки, як зв'язки між людьми, що суб'єктивно переживаються і об'єктивно виявляються в характері й способах міжособистісної взаємодії, тобто взаємних впливів людей один на одного в процесі їхньої спільної діяльності та спілкування. Це система установок, орієнтації й очікувань, стереотипів та інших диспозицій, через які люди сприймають і оцінюють один одного. Ці диспозиції опосередковуються змістом, цілями, цінностями й організацією спільної діяльності, водночас виступаючи основою формування соціально-психологічного клімату в колективі.

Аналізуючи «місцерозташування» міжособистісних стосунків у соціально-психологічній літературі, Г. Андреева відзначає, що «природу міжособистісних стосунків можна правильно зрозуміти, якщо не ставити їх в один ряд із суспільними стосунками, а побачити в них особливий ряд стосунків, які виникають всередині кожного виду суспільних відносин, не поза ними» [1].

Отже, природа міжособистісних стосунків істотно відрізняється від природи суспільних стосунків, оскільки вони ґрунтуються, виникають і складаються на основі певних відчуттів, що народжуються у людей стосовно один до одного. Емоційна основа міжособистісних стосунків включає афекти, емоції й відчуття. Соціальна психологія концентрує увагу саме на відчуттях, набір яких не має меж. Проте Г. Андреева пропонує звести їх у дві великі групи: кон'юнктивні та диз'юнктивні відчуття.

До першої належать відчуття, які зближують і об'єднують людей. Вони свідчать, що інша сторона виступає як бажаний об'єкт, стосовно якого демонструється готовність до співпраці та спільних дій. Відповідно, друга група визначає відчуття, які навпаки, роз'єднують людей. У такому випадку інша сторона є неприйнятною, може бути навіть фруструючим об'єктом, стосовно якого бажання до співпраці не виникає.

Але стосунки між людьми не складаються лише на основі безпосередніх емоційних контактів, оскільки сама діяльність, у тому числі спільна, опосередковує інший ряд стосунків, суспільних. Тому одним із надзвичайно важливих і складних завдань соціальної психології вважають паралельний аналіз стосунків, як міжособистісних, так і опосередкованих спільною діяльністю, тобто суспільних стосунків. Зауважимо, що ці обидва ряди стосунків реалізуються у спілкуванні.

За висловом О. Леонтєва, «ставлення людини до довкілля завжди опосередковані її ставленням до людей, до суспільства», тобто включені у спілкування. Тут особливо важливо підкреслити думку про те, що в реальному спілкуванні відображаються не лише міжособистісні стосунки людей, виявляються не лише їх емоційні прихильності, неприязнь тощо, але в тканину спілкування вплітаються й суспільні, безособові за своєю природою, стосунки. Багатоманітність людських стосунків не охоплюються лише міжособистісним контактом, оскільки положення людини за вузькими рамками міжособистісних зв'язків, в ширшій соціальній системі, де її місце визначається не очікуваннями індивідів, що взаємодіють з нею, також вимагає певної побудови системи її зв'язків. А цей процес може бути реалізований лише в спілкуванні. Таким чином, поза спілкуванням людське суспільство просто немислиме.

Життя особистості невіддільне від моральних вимог суспільства, як і перспектива суспільного розвитку нерозривно пов'язана з активністю людей. Тому моральна регуляція відносин особистості й суспільства є ніби внутрішнім моментом розвитку цих відносин, що вагомо впливає на діяльність особистості й суспільства. Г. Васянович акцентує увагу на тому, що мораль у культурі є «зрізом» і аспектом усього суспільного існування людства. І надзвичайно важливу роль тут відіграє спілкування.

Саме спілкування виконує в суспільстві функції об'єднання індивідів та їхнього розвитку, що дозволяє трактувати його одночасно і як реальність суспільних стосунків, і як реальність міжособистісних стосунків. На мікрорівні (міжособистісні стосунки) воно необхідне для існування найрізноманітніших взаємин між людьми. Тобто у випадку й позитивного, і негативного ставлення однієї людини до іншої, спілкування існує в специфічних формах, навіть коли стосунки украй загострені. Приблизно те ж саме стосується й характеристики спілкування на макрорівні (як реалізації суспільних стосунків): в цьому випадку акт спілкування неминуче повинен відбутися, навіть якщо соціальні групи є антагоністичними [2].

Розглядаючи відповідно до концепції В. М'ясищева міжособистісні відносини як видове поняття стосовно родового «психологічні відносини», М. Обозов акцентує увагу на їх суб'єктно-суб'єктних зв'язках, яким властива постійна взаємність і мінливість. Очевидно, що це зумовлюється активністю з обох боків. Тому міжособистісні відносини реалізуються передусім, у взаємодії. Сенс явища взаємодії розкривається через кілька понять, серед яких відзначимо: «взаємовідносини», які можуть бути конструктивними або деструктивними залежно від задоволення сторін; «взаємодопомога», як сприяння людей один одному; «взаєморозуміння», що свідчить про узгодженість і злагоду між людьми, що взаємодіють [3].

Г. Олпорт розглядав онтогенез людини у нерозривності її суспільних зв'язків і на цій підставі експериментально вивчав ієрархію культурних цінностей, на які орієнтуються різні типи людей. Згідно з концепцією логотерапії В. Франкла, рушійною силою людської поведінки є прагнення знайти і реалізувати сенс життя. Роль сенсу виконують цінності – смислові універсалиї, які узагальнюють досвід людства.

К. Роджерс вважав фундаментальним компонентом структури особистості «Я-онцепцію», що формується в процесі взаємодії суб'єкта з соціальним оточенням і є інтегральним механізмом саморегуляції його (суб'єкта) поведінки. Теорія К. Роджерса акцентує увагу на важливості людської потреби позитивної уваги з боку себе й інших для самоактуалізації особистості. А розвиток особистості багато в чому детермінується ставленням значущих для неї людей.

Окреслені концепції стверджують, що особистістю людина стає у процесі діяльності та спілкування з іншими людьми, завдяки чому засвоюється соціальний досвід і твориться власний на індивідуальному рівні. Навчаючись порівнювати себе з іншими людьми, людина виокремлює і творить своє Я.

Структуру людської особистості складають три підсистеми: індивідуальність, представленість у системі міжособистісних стосунків і в інших людях. Відповідно до цього, особистість, як суб'єкт міжособистісних стосунків знаходить вияв у трьох утворюючих єдність репрезентаціях. Згідно з першою, вона характеризується як відносно стійка сукупність внутрішньоіндивідуальних якостей, що включає мотиви, спрямованості особистості та комплекс психічних властивостей, утворюючих її індивідуальність.

Це відображення інтраіндивідуальної підсистеми, утвореної особливостями темпераменту, характеру, здібностей людини. Проте власне

особистість може виявлятися лише у просторі міжіндивідних стосунків, оскільки процеси міжособистісної взаємодії дозволяють розкритися особистості кожного з учасників. Таким чином утворюється інтеріндивідна підсистема особистості, розташована ніби за межами органічного тіла.

Включення індивіда до простору міжіндивідних зв'язків виражається в другій репрезентації особистості. У такому контексті взаємовідносини і взаємодія, що виникають в соціальній групі, можуть трактуватися як носії особистостей їх учасників. Інтраіндивідна та інтеріндивідна підсистеми також не дають повного уявлення про всі особистісні прояви. Тому виникла потреба виокремити метаіндивідну підсистему, яка виводить особистість не лише за межі тіла, а й за межі її наявних зв'язків з іншими індивідами. Ця система більшою мірою, ніж інші, спрямована на вираження однієї з найважливіших потреб людини – бути особистістю. Це виявляється у третій репрезентації – «ідеальній представленості» індивіда в життєдіяльності інших людей, здійсненні значущих для них змін їхньої інтелектуальної й емоційної сфер. У своїй єдності ці «іпостасі» людини в системі міжособистісних стосунків характеризують її як особистість, суб'єкт міжіндивідних і соціальних по своїй природі зв'язків і відносин.

Таким чином, соціальне становлення особистості відбувається через її діяльність, взаємодію і спілкування з іншими людьми, у процесі чого не лише набувається соціальний досвід, а й створюється власна система цінних для особистості міжособистісних і суспільних взаємозв'язків з оточуючим світом.

Перспективами подальших досліджень є вивчення ролі спілкування у міжособистісних стосунках, формування культури міжособистісних стосунків та її впливу на розвиток особистості та її професійну кар'єру.

Література

1. Андреева Г. М. Социальная психология: учебник для высших учебных заведений. М.: Аспект Пресс, 1998. 376 с.
2. Психология личности: словарь-справочник. За ред. П. П. Горностая, Т. М. Титаренко. К.: Рута, 2001. С. 71-72.
3. Обозов Н. Н. Психология межличностных отношений. К.: Лыбидь, 1990. 191 с.